https://doi.org/10.59295/ierm2025.01 CZU 327(478:4)

ABORDĂRI CONCEPTUAL-TEORETICE ALE PROCESULUI DE EUROPENIZARE[1]

CONCEPTUAL-THEORETICAL APPROACHES TO THE PROCESS OF EUROPEANIZATION

Pantelimon VARZARI, ***doctor habilitat în științe politice, profesor universitar, Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice al USM***
E-mail: panvarzari@gmail.com
ORCID: 0000-0002-2275-1978

Rezumat. *Acest articol are menirea să demonstreze că europenizarea este condiția ipso facto a procesului de integrare europeană a societății din Republica Moldova. Un interes aparte îl ocupă identificarea abordărilor conceptual-teoretice ale procesului de europenizare și ale modelelor de europenizare, explicații necesare pentru o înțelegere mai adecvată a procesului integraționist european. Se concluzionează că eurointegrarea ca program de țară pentru apropierea Republicii Moldova de comunitatea europeană are nevoie de acțiuni consolidate de dezvoltare, democratizare și modernizare a societății, care ar putea fi realizate doar de un nou tip de elită, de o elită politică reformată, față de care cetățenii ar avea încredere și care ar recâștiga speranță într-un viitor mai decent.*

Cuvinte-cheie*: europenizare, proces integraționist european, prioritate strategică, program de țară, abordări conceptual-teoretice, modele de europenizare, elită politică, Republica Moldova.*

Summary. *This article aims to demonstrate that Europeanization is an ipso facto condition of the European integration process for the society of the Republic of Moldova. Particular attention is given to identifying the conceptual-theoretical approaches to the Europeanization process and the models of Europeanization, which are necessary explanations for a better understanding of the European integration process. It is concluded that European integration, as a national program for bringing the Republic of Moldova closer to the European community, requires consolidated actions for development, democratization, and modernization of society. These goals can only be achieved by a new type of elite – a reformed political elite – in which citizens trust and which could restore hope for a more decent future.*

Keywords*: Europeanization, European integration process, strategic priority, national program, conceptual theoretical approaches, Europeanization models, political elite, Republic of Moldova.*

[1] Articolul este elaborat în cadrul subprogramului 01.05.01 Securitatea națională a Republicii Moldova în contextul aderării la Uniunea Europeană: abordări juridice, politologice și sociologice, realizat de Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice al Universității de Stat din Moldova.

Introducere

Cursul spre integrare europeană rămâne unul dificil şi plin de riscuri şi vulnerabilităţi, iar pentru a părăsi „zona gri" a Europei (care implică influenţe şi presiuni de tot felul atât din partea Rusiei, cât şi a Occidentului) şi a obţine beneficii economice şi politice semnificative, precum şi stabilitate şi dezvoltare pe termen lung, Republica Moldova trebuie să utilizeze la maximum deschiderea şi sprijinul UE în diverse domenii. Obţinerea statutului de ţară candidată şi decizia de a începe negocierile de aderare la UE dau posibilitatea ţării noastre să avanseze în procesul de integrare europeană, care este unul complex şi cu multe aspecte tehnice. Pe lângă toate acestea, din cauza riscurilor interne de destabilizare şi a agresiunii ruseşti împotriva Ucrainei, ţara noastră se află astăzi într-o zonă de pericol iminent, care poate duce la incertitudini în menţinerea stabilităţii interne şi la dificultăţi în promovarea reformelor, în modernizarea societăţii şi în creşterea economică. Aceste două motive de ordin intern şi extern impun ca Moldova să-şi construiască viitorul său ca stat independent şi suveran în cadrul UE, deoarece spaţiul comunitar reprezintă un model eficient de integrare regională, orientat spre modernizare sociopolitică, dezvoltare economico-socială sustenabilă şi oportunităţi de democratizare continuă a societăţii, proces extrem de complex, anevoios şi de durată.

Demersul ştiinţific propus are menirea să demonstreze că europenizarea este condiţia *ipso facto* a procesului de integrare europeană a societăţi din Republica Moldova. La fel, sunt identificate abordările conceptual-teoretice ale europenizării şi modelele de europenizare, explicaţii necesare pentru o înţelegere mai adecvată a procesului integraţionist european. Acest demers este orientat pentru a susţine ideea că europenizarea reprezintă un concept din domeniul ştiinţelor politice şi care se referă la un proces dinamic de modernizare şi dezvoltare democratică a societăţii.

Rezultate

Pe 25 iunie 2024, Republica Moldova a început negocierile de aderare la UE, aşa încât după încheierea primei etape – *screening*-ul explicativ, ţara noastră a trecut la a doua etapă în parcursul european – *screening*-ul bilateral [1], finalizându-se, totodată, şi primul grup de capitole de aderare, numit clusterul 1, care vizează valorile fundamentale. Procesul de *screening* bilateral (iulie 2024 – martie 2026) este un exerciţiu prin care Republica Moldova prezintă sistematic Comisiei Europene gradul de armonizare a legislaţiei naţionale cu cea a UE, cadrul legal şi capacităţile instituţionale, planurile de viitor în implementarea standardelor *acquis*-ului comunitar, ansamblul de drepturi şi obligaţii comune aplicat tuturor statelor membre, act iniţiat de ţările occidentale. În această perioadă, la Bruxelles sunt analizate capitolele din clusterul 2 – piaţa internă, după care urmează şi examinarea altor capitole din clusterul 3 etc., în total 35 de domenii complexe [2]. În procesul de aderare, autorităţile trebuie să prezinte toate cele 35 de capitole care acoperă diferite aspecte ale legislaţiei şi politicilor UE. Aceste capitole sunt divizate în şase grupuri sau clustere pe care le va prezenta ţara noastră.

La începutul anului 2025 autoritățile au continuat să lucreze la foile de parcurs necesare pentru deschiderea negocierilor pe primul grup de capitole care vizează statul de drept, reforma administrației publice și funcționarea instituțiilor democratice. Documentele fac parte dintr-un plan mai amplu de aderare a Republicii Moldova la UE, ce acoperă toate domeniile negocierilor. Premierul D. Recean susținea la cea de-a patra ediție a Forumului Diplomației de la Antalya, Turcia, 11 aprilie 2025, că țara noastră a finalizat deja *screening*-ul pentru mai mult de jumătate din capitolele *acquis*-ului comunitar, iar procesul de negocieri avansează într-un ritm bun. În paralel, instituțiile sunt reformate intens pentru a putea implementa legislația europeană [3].

De ce europenizarea este condiția *ipso facto* a procesului de integrare europeană a societăți din Republica Moldova? Societatea, membrii ei, trebuie pregătiți pentru a accepta schimbări de substanță în toate sferele de activitate socioeconomică, inclusiv în mentalitatea umană, în comportamentul social, care este o reacție firească la transformările ce se produc. Acceptarea schimbărilor politice, economice, sociale, psihosociale etc. presupune și implicarea directă a lor în acest proces amplu de transformări radicale ale mediului social.

De aceea pare bizară poziția unor autori, cum ar fi sociologul T. Cojocari, expertă *Whatchdog* (reprezintă o comunitate a societății civile de tip *think-tank* din Republica Moldova), care, la întrebarea „Trebuie cetățenii noștri să sprijine procesul de integrare în UE sau nu?", răspunde: „Eu spun că nu trebuie. Nimeni în această țară nu este obligat să susțină o idee dacă nu se regăsește în ea. Ce este însă important e ca fiecare să ia o decizie informată, bazată pe realități, pe fapte existente și asumată. Rolul nostru, ca societate civilă, stat și instituții, este să informăm cetățeanul despre cum să ia această decizie" [4]. T. Cojocari a explicat că impunerea unei poziții unice, caracteristică dictaturilor, subminează beneficiile diversității de opinii, a criticat abordarea campaniilor pro-europene din trecut, care s-au axat exclusiv pe beneficii materiale. De asemenea, ea a evidențiat necesitatea unei comunicări mai critice și mai detaliate cu cetățenii despre valorile și mecanismele UE.

Este important de subliniat că procesul de aderare la UE are nevoie de un suport legislativ și de un cadru normativ solid care să corespundă întrutotul legislației europene. Conform unor estimări ale experților în materie de construcție europeană, volumul de acte legislative, care trebuie armonizate pentru îndeplinirea standardelor și cerințelor UE pe dimensiunea celor 35 de capitole de negocieri, cuprinde peste 30 de mii de acte legislative ce trebuie racordate și votate de Parlamentul Republicii Moldova, precum și implementate pentru ca cetățenii să resimtă acest proces de transformare europeană [5]. Dar pentru țara noastră este importantă nu numai transpunerea legislației, dar și aplicarea acesteia cu alocarea resurselor umane și financiare corespunzătoare, ceea ce ar putea fi o provocare pentru mai multe domenii de activitate, pentru că Moldova deocamdată dispune de resurse limitate.

Procesul de integrare europeană, declarat obiectiv strategic al statului Republica Moldova[2], include îndeplinirea mai multor acțiuni/măsuri pe anumite domenii de activitate, ce reies din statutul de țară candidată. În anul 2023, în legislația națională au fost transpuse 151 de acte ale UE, dintre care 64 – în totalitate. Numărul este cu 40% mai mare comparativ cu cel înregistrat în 2022. Pe parcursul anului 2024 pe agenda parlamentară au fost 43 de proiecte de armonizare a legislației Republicii Moldova cu cea a UE, dintre care 29 au fost adoptate, iar 8 au fost votate în prima lectură. La fel, un proiect a fost retras, iar 5 urmau a fi examinate în perioada următoare. Tot pe parcursul anului, Centrul de Armonizare a Legislației din cadrul Cancelariei de Stat a organizat instruiri pentru peste 500 de funcționari publici din cadrul autorităților publice centrale și autonome pe teme care vizau aspectele tehnice ale armonizării legislative, dar și privind procedurile de negociere pentru aderare la UE. Conform raportului asociației de tip *think-tank* Promo-Lex „Activitatea Parlamentului în perioada 2023–2024. Monitorizare civică și perspective în contextul integrării europene", în acești doi ani, Parlamentul a adoptat 9% din actele necesare armonizării la *acquis*-ul comunitar [6; 7; 8; 9].

Deoarece în anii 2023–2024 Parlamentul a adoptat doar 9% din actele necesare armonizării la *acquis*-ul comunitar față de 30 de mii de acte legislative care trebuie racordate și adoptate de către organul legislativ superior al țării pentru a îndeplini toate standardele UE, întrebarea firească este dacă va îndeplini oare Parlamentul și Guvernul în următoarea perioadă cerințele europene. Răspunsul nu este simplu de formulat, pentru că Legislativul țării trebuie într-o perioadă scurtă de timp să alinieze legislația națională la unele prevederi ale celei europene, în plus, implementarea fiind o problemă destul de serioasă, ne previn unii experți [10], dar și practica legislativă o confirmă.

UE acordă un suport solid pentru consolidarea capacităților Parlamentului și a rolului instituției legislative în procesul de aderare la Uniune. În perioada februarie 2025–februarie 2027 va fi implementat un *Proiect Twinning* „Consolidarea capacităților Parlamentului Republicii Moldova și a rolului său în procesul de aderare la UE", cu un cost de 1,4 mln de euro. Obiectivul principal al proiectului este facilitarea aderării Republicii Moldova la UE. La fel, se urmărește asigurarea unui proces legislativ eficient, transparent și participativ în contextul armonizării *acquis*-ului UE, precum și consolidarea controlului parlamentar [11; 12]. Astfel, în acești doi ani, vor fi realizate diverse activități, printre care misiuni de evaluare, seminare, ateliere de lucru, vizite de studiu și stagii de practică. De asemenea, experții străini vor acorda consultanță în procesele de elaborare a legislației, a strategiilor și planurilor de implementare etc.

Europenizarea devine o condiție esențială atât în procesul de aderare a statelor candidate la UE, în funcționarea firească instituțională a tuturor statelor membre ale Uniunii, cât și în procesul de postaderare, mobilizându-se astfel capacitățile administrative, economice, politice și sociale în direcția optimizării activității tuturor componentelor

[2] După desfășurarea referendumului republican constituțional din 20 octombrie 2024, preambulul Legii supreme a fost completat cu două alineate noi cu următorul cuprins: „RECONFIRMÂND identitatea europeană a poporului Republicii Moldova și ireversibilitatea parcursului european al Republicii Moldova, DECLARÂND integrarea în Uniunea Europeană drept obiectiv strategic al Republicii Moldova".

structurale ale UE. Altfel spus, procesul de europenizare are o dublă dimensiune: pe de o parte, reflectă impactul pe care UE îl are asupra statelor candidate în procesul de negocieri de aderare la comunitate şi a statelor membre, iar pe de alta, reprezintă influenţa acestor state asupra cadrului instituţional şi decizional al Uniunii.

Discuţii

Procesul de europenizare, fiind strâns legat de politica de extindere a UE, presupune inerent modificări structurale interne ale ţărilor acceptate în Uniune şi transformări politice, economice si societale care se dezvoltă în interiorul şi în afara spaţiului comunitar. Din această perspectivă, în literatura de specialitate există un spectru larg de definiţii, explicaţii şi aprecieri ale procesului şi, totodată, al conceptului de europenizare.

Are dreptate cercetătorul M. Popşoi care, în lucrarea „Europeanization *versus* Democratization in Georgia, Moldova and Ukraine" (2021) (pentru care a obţinut titlul de doctor în ştiinţe politice la *Università Degli Studi di Milano*), afirmă că „europenizarea este o abordare teoretică multifaţetată... Ea se poate referi la noţiuni generale precum occidentalizare, democratizare, „întoarcerea în Europa" sau o înţelegere mai restrânsă a proceselor care însoţesc integrarea europeană" [13, p. 7, 16]. În plus, europenizarea este utilizată şi în contextul identităţii europene.

Cercetătorii occidentali K. Featherstone şi Cl.M. Radaelli, pentru a defini punctual conceptul minimalist de europenizare, încearcă să prezintă răspunsul la întrebarea: Ce nu este europenizarea? 1) Europenizarea nu înseamnă convergenţă, convergenţa fiind privită ca o consecinţă a europenizării; 2) Europenizarea nu înseamnă armonizare: europenizarea lasă procesul deschis şi în dezvoltare şi 3) Europenizarea nu înseamnă integrare politică: europenizarea are loc posterior integrării politice, în sensul în care statele membre delegă o parte din suveranitate pentru a construi un sistem, în schimb europenizarea implica faptul că acest sistem este deja constituit, funcţionează şi produce efecte [14].

Europenizarea, considerată de mai mulţi autori un concept interdisciplinar, reprezintă procesul de adaptare instituţională, dar şi de elaborare şi implementare a politicilor publice naţionale care se axează pe impactul UE asupra ordinii interne a statelor membre sau a statelor candidate sau în curs de aderare. Acest proces la nivel teoretic cunoaşte abordări diferite aplicate în diverse scopuri de cercetare, de unde şi dificultatea generalizării unei definiţii valabile. Una dintre definiţiile cunoscute ale acestui termen concepe europenizarea ca proces de „construcţie, difuziune şi institutionalizare" a regulilor UE, care modelează „discursul intern, identităţile, structurile politice şi politicile publice" [15]. Astfel, avem în faţă şi o clasificare a europenizării şi anume – europenizarea este văzută ca şi proces istoric, ca proces de difuziune culturală, ca şi proces de adaptare instituţională şi, în final, de adaptare a politicilor. Dacă primele două interpretări sunt mai puţin legate de efectul direct al politicilor ce emană de la UE, ultimele două categorii sunt strâns legate de impactul pe care îl are comunitatea europeană. Alte clasificări ale procesului de europenizare sunt prezentate de sociologul român C. Schifirneţ [16].

Analiza europenizării propusă mai sus se încadrează în patru abordări impuse de acest concept. În primul rând, trebuie analizată europenizarea ca proces istoric; în al doi-

lea rând, ca difuziune socială; în al treilea rând, ca proces de adaptare instituţională şi, în ultimul rând, ca schimbare de elaborare şi implementare a politicilor publice naţionale. Dacă analizăm o politică publică din perspectiva europenizării, trebuie luaţi în calcul factorii de influenţă şi transformările elementelor de politică având un conţinut şi o direcţie către acest concept. Analiza unui actor, fie că vorbim despre instituţii publice, grupuri de interes, organizaţii non-guvernamentale sau partide politice, arată cercetătorul român D. Ionică, este una bazată pe cele patru dimensiuni enunţate anterior prin care se evidenţiază impactul pe care europenizarea l-a deţinut asupra acestuia [17, p. 117-118].

Definiția reprodusă mai sus, una dintre cele mai cunoscute, aparține politologului italian de la Școala de Guvernare Transnațională din Florența Cl. M. Radaelli [18] și cuprinde trei aspecte principale: prima este cea politica care se refera la faptul că este accentuat procesul intern de adaptare, realizat sub presiunile structurilor comunitare europene. A doua perspectivă cuprinde atât aspectele formale, cât și pe cele informale, incluzând perspectiva cultural-istorică a europenizarii. În sfârșit, această definiție sugerează faptul nu doar indivizii, ci și organizațiile reprezintă actori afectați de procesul de europenizare.

În cadrul studiilor dedicate europenizării realizate în ultimii 50 de ani pot fi identificate două abordări conceptuale distincte, fiind vorba despre un *modus operandi* nou pentru astfel de cercetări de construcție europeană. Abordarea de sus în jos („top-down approach"), specifică mai ales lucrărilor publicate între anii 1970–1980, se caracterizează prin accentul pus pe presiunile exercitate de UE asupra statelor membre. Abordarea de jos în sus („buttom-up cluster") este dominantă analizelor realizate după 1990 și se caracterizează prin faptul că analiza procesului începe și se termină tot la nivelul actorilor naționali. O trăsătură interesantă a acestei abordări o reprezintă modul în care reușește să folosească și să îmbine conceptele și teoriile existente, cele mai semnificative importuri fiind venite dinspre politicile comparate și analiza politică [19].

Este de remarcat faptul că în analiza europenizării mulți autori pornesc de la definiţia profesorului de politică europeană de la Universitatea Keele, Marea Britanie, R. Ladrech: Europenizarea este un „proces lent care reorientează direcţia şi modelează politicile la nivelul în care dinamica politică şi economică a Comunităţii Europene devine parte a logicii organizaţionale a politicii şi deciziei naţionale" [20, p. 69]. Prin „logica organizaţională" se înţelege „procesul de adaptare al organizaţiilor la mediul schimbat sau la contextul de schimbare". Perspectiva analitică a lui R. Ladrech distinge conceptul de integrare de cel de europenizare. În timp ce integrarea europeană reprezintă procesul de cedare a suveranităţii de la nivel naţional la nivel european, europenizarea provoacă o schimbare internă prin deciziile adoptate la nivelul UE.

Un deosebit interes prezintă punctul de vedere asupra conceptului de europenizare ale cunoscutului sociolog român C. Schifirneț. Europenizarea, în sensul ei real, subliniază cercetătorul, nu înseamnă „occidentalizare". Europenizarea societăţii înseamnă europenizarea identităţilor, stilurilor de viaţă şi a conduitelor sociale. Prin urmare, UE este proiectul construirii unei identități și a unui cadru instituțional european nou. Întreaga UE, inclusiv țările occidentale, cunoaște direcții de dezvoltare, distincte de modernitatea istorică occidentală. Și în țări cu democrații consolidate există un deficit de europenizare.

Există o europenizare locală, precizează același autor, care este diferită de europenizarea la nivelul spațiului european. Europenizarea s-a realizat prin proceduri de implementare, de sus în jos, a unor acte legislative și administrative ale instituțiilor europene. Ea are loc într-un spațiu în care s-au asociat țări cu niveluri diferite de dezvoltare economică și socială și, prin urmare, Comunitatea Europeană a preluat toate problemele derivate din diferențele dintre membrii săi. Fără o nouă modernizare nu este posibilă diminuarea decalajului dintre membrii UE. Pornind de la teza lansată mai sus de R. Ladrech privind raporturile dintre integrare europeană și europenizare, C. Schifirneț subliniază că în timp ce integrarea europeană reprezintă actul de cedare a suveranității de la nivel național la nivel european, europenizarea se concretizează în schimbarea produsă prin influența proceselor și instituțiilor UE asupra proceselor și instituțiilor interne [21, p. 43; 22, p. 12; 23].

Potrivit opiniei aceluiași autor citat mai sus, europenizarea impune anumite modele, norme și politici comunitare care implică modificări de substanță în politicile naționale și în cadrul lor instituțional de adoptare și aplicare [23]. În acest sens, doi cercetători de renume în domeniul europenizării și extinderii UE de la Universitatea Cambridge, Marea Britanie, Fr. Schimmelfenning și Ul. Sedelmeier (2005), folosesc o schemă de analiză a europenizării unei țări prin prisma a trei modele de adoptare a reglementărilor comunitare. În primul rând, este invocat modelul de învățare socială, care se referă la adoptarea de legi, norme, standarde în țările respective după modelul celor din UE. El se bazează pe logica adecvării, paradigmă dezvoltată de neoinstituționaliști de talia lui J. March și M. Olsen (1989) în analiza procesului de dezvoltare instituțională și care facilitează înțelegerea fenomenului de mimetism în domeniul reglementărilor și în alte domenii (inclusiv instituțional) din țările candidate la aderare. Al doilea ar fi modelul lecțiilor învățate singur sau al adoptării de reforme și reglementări considerate adecvate cerințelor și provocărilor interne, fără considerații legate de influențe sau presiuni externe. Al treilea este modelul stimulentelor externe, care este, de fapt, impus sub presiunea negocierilor cu UE, și care poate fi subordonat logicii consecințelor. Modelul se bazează pe asistența tehnică și financiară, precum și pe legăturile instituționale promovate de UE, care a sprijinit prin condiționalități procesul de pregătire a aderării. Apropierea instituțională de UE, acceptarea condițiilor impuse de aceasta, chestiunea echilibrului intern în materie de putere și relații de negociere, analiza costurilor de oportunitate legate de adoptarea reglementărilor comunitare sunt doar câteva aspecte importante ale acestui model [24]. Cele trei modele expuse mai sus sunt destul de asemănătoare cu variantele de europenizare expuse de cercetătoarea D. Bordeianu: 1) modelul stimulului extern; 2) modelul educației sociale și 3) modelul lecției învățate [25, p. 195-196]. Republica Moldova, ca și Ucraina sau Georgia, optează pentru cel de-al treilea model de europenizare.

Concluzii

În baza celor expuse supra, putem sublinia că integrarea europeană a Republicii Moldova, devenind un obiectiv național fundamental odată cu deschiderea negocierilor de aderare la UE la 14 decembrie 2023 de către Consiliul European, se exprimă actualmente prin promovarea reformelor democratice legate de spațiul comunitar și de

creșterea economică a țării. În acest sens, consolidarea ideii consensului național privind integrarea europeană este una absolut necesară, deoarece cursul integrării europene poate deveni un factor mobilizator al societății, o idee națională, o prioritate strategică de a rămâne parte a lumii libere, mai ales în contextul actual de insecuritate regională. Eurointegrarea ca program de țară pentru apropierea țării noastre de comunitatea europeană are nevoie de acțiuni consolidate de dezvoltare, democratizare și modernizare a societății, care ar putea fi realizate doar de un nou tip de elită, de o elită politică reformată față de care cetățenii ar avea încredere și ar recâștiga speranță într-un viitor mai decent.

BIBLIOGRAFIE

1. Republica Moldova a trecut la a doua etapă în parcursul european. Cristina Gherasimov: „Suntem mai bine pregătiți decât ne-am așteptat". https://radiochisinau.md/republica-moldova-a-trecut-la-a-doua-etapa-in-parcursul-european-cristina-gherasimov--suntem-mai-bine-pregatiti-decat-neam -asteptat---203959.html (accesat: 27.11.2024).
2. Care sunt cele 35 de capitole pe care va trebui să le negocieze Moldova pentru a adera la UE. https://diez.md/2023/12/15/care-sunt-cele-35-de-capitole-pe-care-va-trebui-sa-le-negocieze-moldova-pentru-a-adera-la-ue/ (accesat: 15.12.2023).
3. „Muncim pentru a semna tratatul de aderare la UE până în 2028". Recean, despre integrarea europeană a R. Moldova. https://agora.md/2025/04/12/muncim-pentru-a-semna-tratatul-de-aderare-la-ue-pana-in-2028-recean-despre-integrarea-europeana-a-r-moldova (accesat: 12.04.2025).
4. Opinia publică trebuie informată corect, nu manipulată, sociologul Tatiana Cojocari. https://www.ipn.md/ro/opinia-publica-trebuie-informata-corect-nu-manipulata-sociologul-tatiana-8004_1110949. html (accesat: 17.01.2025).
5. INTERVIU // Mihai Mogîldea: Peste 30 de mii de acte legislative vor fi adaptate la standardele UE. https://moldova1.md/p/31099/interviu---mihai-mogildea-peste-30-de-mii-de-acte-legislative-vor-fi-adaptate-la-standardele-ue (accesat: 26.06.2024).
6. În 2023, 151 de acte ale UE au fost transpuse în legislația națională. https://www.ipn.md/ro/in-2023-151-de-acte-ale-ue-au-fost-7965_1104021.html (accesat: 16.04.2024).
7. Deputații revin la muncă în februarie: Câte legi de armonizare a cadrului normativ al R. Moldova cu cel european a aprobat Parlamentul în 2024. https://www.ziarulnational.md/deputatii-revin-la-munca-in-februarie-cate-legi-de-armonizare-a-cadrului-normativ-al-r-moldova-cu-cel-european-a-aprobat-parlamentul-in-2024/ (accesat: 27.01.2025).
8. Raport Promo-LEX: În ultimii doi ani, Parlamentul a adoptat 9% din actele necesare armonizării la *acquis*-ul comunitar. https://radiochisinau.md/raport-promolex-in-ultimii-doi-ani-parlamentul-a-adoptat-9prc-din-actele-necesare-armonizarii-la-acquisul-comunitar---204435.html (accesat: 09.12.2024).
9. Aproape 200 de acte juridice ale UE, transpuse în legislația R. Moldova, pe parcursul anului 2024. https://www.ziarulnational.md/aproape-200-de-acte-juridice-ale-ue-transpuse-in-legislatia-r-moldova-pe-parcursul-anului-2024/ (accesat: 30.12.2024).
10. Legi funcționale doar pe foaie? Kulminski: „Implementarea legislației este o problemă foarte serioasă". https://www.jurnal.md/ro/news/5b76f28869bd0827/legi-functionale-doar-pe-foaie-kulminski-implementarea-legislatiei-este-o-problema-foarte-serioasa-video.html (accesat: 16.07.2024).
11. Uniunea Europeană acordă suport pentru consolidarea capacităților Parlamentului și a rolului instituției legislative în procesul de aderare la UE. https://parliament.md/ns-newsarticle-

Uniunea-European-acord-suport-pentru-consolidarea-capacitilor-Parlamentului-i-a-rolului-instituiei-legislative-n-procesul-de-aderare-la-UE.nspx (accesat: 04.02.2025).
12. Proiect de 1,4 milioane de euro pentru Parlamentul R. Moldova, finanțat de UE: Procesul de armonizare a legislației naționale cu cea comunitară va fi îmbunătățit. https://www.ziarulnational.md/proiect-de-1-4-milioane-de-euro-pentru-parlamentul-r-moldova-finantat-de-ue-procesul-de-armonizare-a-legislatiei-nationale-cu-cea-comunitara-va-fi-imbunatatit/ (accesat: 25.02.2025).
13. Popșoi M. *Europeanization versus Democratization in Georgia, Moldova and Ukraine. Internal and External Challenges for Democratic Consolidation*, 213 p. https://web.archive.org/ web/20220105122219/https://air.unimi.it/retrieve/handle/2434/886506/1922173/phd_unimi_R11774.pdf (accesat: 30.10.2025).
14. Featherstone K., Radaelli Cl.M. The Politics of Europeanisation: Theory and Analysis. https://www.researchgate.net/publication/30523529_The_Politics_of_Europeanization_Theory_ and_Analysis (accesat: 09.09.2024).
15. The Politics of Europeanisation. https://academic.oup.com/book/7757 (accesat: 09.09.2024).
16. Definirea conceptului de europenizare. https://administrare.info/domenii/administra%C8%9Bie-public%C4%83/19646-definirea-conceptului-de-europenizare (accesat: 06.02.2023).
17. Ionică D. *Justiția din România sub semnul europenizării. Studiul de caz: Ministerul Justiției*. În: Sfera Politicii. Revistă de Științe Politice, 2012, nr. 6 (172), p. 117-124. ISSN: 1221-6720**.**
18. Radaelli Cl.M. *Europeanisation: Solution or problem?* În: European Integration Online Papers, 2004, Vol. 8, No. 16, p. 1-23. ISSN 1027-5193. http://www.eiop.or.at/eiop/pdf/2004-016.pdf (accesat: 13.01.2025).
19. Abordări conceptuale ale procesului de europenizare. https://www.creeaza.com/ afaceri/economie/abordari-conceptuale-ale-proce728.php (accesat: 13.09.2024).
20. Ladrech R. *The Europeanization of Domestic Politics and Institutions: The Case of France*. În: Journal of Common Market Studies / Ed. Wiley Blackwell, 1994, vol. 32, no. 1, p. 69–88. ISSN 0021-9886. https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1468-5965.1994.tb00485.x (accesat: 13.02.2025).
21. Schifirneț C. *Așteptări și cerințe față de Uniunea Europeană*. În: Europenizarea societății românești și mass-media / Coord. C. Schifirneț. București: Comunicare.ro, 2011. p. 50-97. ISBN 978-973-711-333-7.
22. Schifirneț C. *Mass-media, modernitate tendențială și europenizare în era internetului*. București: Tritonic, 2014. 356 p. ISBN 978-606-8571-50-8.
23. Schifirneț C. Europenizarea imaginii instituţiilor într-o societate a modernităţii tendenţiale**.** https://www.academia.edu/2896577/Europenizarea_imaginii_institu%C5%A3iilor_%C3%AEntr_o_societate_a_modernit%C4%83%C5%A3ii_tenden%C5%A3iale (accesat: 13.12.2024).
24. Schimmelfennig Fr., Sedelmeier Ul. Governance by conditionality: EU rule transfer to the candidate countries of Central and Eastern Europe. https://www.mzes.uni-mannheim.de/projekte/typo3/site/fileadmin/research%20groups/1/teamB-reader/Schimmel fennig%20%26%20SedelmeierGovernance %20by%20 conditionality.pdf (accesat: 15.04.2024).
25. Bordeianu D. *Rolul şi importanţa Politicii Europene de Vecinătate în europenizarea Estului. Exemplul Republicii Moldova şi al Ucrainei*. În: Symposion. Revistă de ştiinţe socioumane, Iași, 2008, Vol. VI, nr. 1 (11), p. 194-209. ISSN 1584-174X.